

SZÁVAI ILONA

HONVÁGY

avagy „több-honi életünk”?

Jó ideje foglalkoztat már a honvággy kérdése, és tudom, többen megtapasztaljuk e különös érzést. És egyre inkább azt hiszem, hogy a honvággy nem HELYhez, hanem IDŐhöz kapcsolódó fogalom. Feltevésemet megerősíthetik vagy megcáfolhatják a Fordulópont olvasói.

Bakk Eszter (11 éves, Komárom) rajza – részlet

A VILÁG OLY KICSIVÉ TÁGULT...

Egyik alapvető élményem: népes családukban (hatan vagyunk testvérek, három fiú és három lány) közös nosztalgiazási téma: az ötvenes évek egyik kicsi erdélyi falujában, Makfalván töltött éveink. Ott éltünk, apánknak az ötvenes évek közepén bekövetkezett haláláig. A szomorú esemény után egy évvel a család visszaköltözött Sepsiszentgyörgyre, a székelyföldi városkába, ahonnan egyébként mindkét szülőnk származott: egyszerűen azért, mert különösen a fiúk iskoláztatást az egyedül maradt, egy keresetre és némi özvegyi nyugdíjra szorult tanítónő édesanyánk nem bírta volna megoldani. Elköltöztünk, teherautón szállítottuk a városba a bútorokat, mellettük a túlélésünkhöz elengedhetetlenül szükséges, Karácsonykor levágandó hízott disznót. ... Lezárult életünknek egy korszaka, amit mindannyian a „boldog gyermekkorként” emlegettünk. Amikor még teljes volt a család és „miénk volt a tér”, amikor az egész falu szélτέben-hosszában a nagy csatangolások színterét nyújtotta a fiúknak, nyáron egyenesen a kertből szakítottuk a paprikát a zsíros kenyérhez, télen pedig szánkáztunk a templom dombján.

A „városban” a fiúk szakmát tanultak, nővérem tanítóképzőbe ment Székelyudvarhelyre, mi a húgommal növegettünk, én aztán Kolozsvárra kerültem az egyetemre, később meg mindannyiunkat egyre távolabb sodort az élet egymástól és gyermekkorunk színterétől. Találkozásainkkor a gyermekkori emlékek, a vágyódás közös elemei ezek voltak: a gyermeki lét felelőségekkkel még nem terhelt nagy szabadsága, a tágas tér, a beméretetlenül kinyíló világ, a szánkázás a templomdombon.

*

Történt, hogy az első egyetemi év után felkerekedtünk egy barátnőmmel, hogy szerény zsebpénzünk szerint váltott közlekedési eszközökkel – vonattal, autóbusszal, alkalmi autóval, gyalog – elzarándokoljunk „az én kis falumba”. És döbbenetem azóta is tart: a templom a falu közepén volt ugyan... de a domb sehol...

A vágy túlstylizálta a falunyi „hon” templom-dombját.

Azóta erősödik bennem a gyanú, hogy nem a hely (volt) vágyunk tárgya, hanem az idő, a hirtelen véget érő „boldog gyermekkor”. Hiszen olyan kicsi lány voltam, és a falu közepén a templom oly magas! Olyan magasán fenn volt a templom tornya, s tőlem – időben – beláthatatlan messzeségben a majdani felelőségek, a „sorsom egy idegen lény sorsához kötése”*, első gyermekünk halála, költözések, életveszély, majd az élet újrakezdése... Megtanultunk alacsonyabb épületek között, szűkebb utcákban – és egyre szűkülő, zsugorodó perspektívák között felnőni-élni.

Miközben egyre zsugorodik körülöttünk a tér, visszafelé tágul az idő!

*Utalás Szávai Géza Székely Jeruzsálem című könyvére

„OLY HEVES ALAKOT ÖLTHET”

A Magyar értelmező kéziszótár (1987) szerint a honvágy: „*Külföldön élőnek hazája utáni sóvárgása.*”

*

Az 1893 és 1897 között 16 kötetben megjelenő Pallas Nagylexikon szerint a HONVÁGY : „*(nosztalgia), visszakívánckozás a szülőföldre, mely oly heves alakot ölthet, hogy valóságos súlyos lelki bajjá (melankólia) fajul, a testet is megtámadja és egyes esetekben halállal is végződik. Főleg a kultúra alantat fokán álló, szűk körben élő, hegyeket lakó népeknél fordul elő, melyek megszokták a természetes egyszerű életmódot; a hazájától elszakadt nem tudja a merőben különböző városi, vagy egyéb életmódot megszokni.*”

*

A HON „*magyar fejlemény: a honn ‘otthon’ határozószó főnevesüléssel jött létre; A 18. sz-ra elavult szót a nyelvújítók elevenítették fel. Származékai szintén nyelvújítások*” – írja az 1970-ben kiadott A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára.

*

A honvágyat a különböző nyelvek többnyire két szóval fejezik ki: *mal du pays* (francia) és hasonlóan a többi neolatin nyelv: *dor de casa* (román), *mal de latierra* (spanyol); de az angol már egy szóban mondja: *homesickness*. Számos nyelv beéri a „*nostalgia*” kifejezéssel, ami közelebb van ahhoz az elképzeléshez, amely engem foglalkoztat, hogy miközben *hely-vágyról* beszélünk, lényegében sok apró érzéki emlék, tárgy, és főleg – Proust után szabadon: az elmúlt idő után sóvárgunk...

*

Kölcsey és Vörösmarty költeményeiben egybecseng a hazaszeretetre, a szülőföldön maradásra való buzdítás és a lelket mardosó honvágy élesztése. E szimbiózisra épül Hutter Antal „*Honszeretet s honvágy lélektani szempontból*” című tanulmánya, amelyet a lévai kegyes tanítórendi kis-gymnasium igazgatója az 1859-60 tanév évkönyvében bocsátott közre. Az összes magyarországi könyvtárban talán 6 példány van e 36 oldalas füzetecskéből, nekem sikerült a lelkes könyvtárosok segítségével kézbe venni egyiket. (Köszönet a segítségért!) Egy rövid kivonatot közzéteszünk a Fordulópontban e tanulmányból, amely hű tükre korának és a kor szellemének.

EXODUS-HULLÁMOK

Az első világháború előtt és után kivándorolt „amerikás magyarok” közül sokan soha nem térhettek vissza a szülőföldre.

A jóval későbbi keltezésű dalszöveg, az „*oly távol, messze vagy, hazám*”

napirendi pont

akkor teljes sorsot kitöltő, reménytelenül megváltoztathatatlan realitás volt. „[Szüleim] parasztok voltak a Torontál megyei Padén; falujukból 1907-ben indultak el Amerikába pénzt keresni, hogy aztán otthon földet vegyenek rajta, majd hazatérjenek megművelni. A körülmények alakulása meghiúsította tervüket. Az otthon maradt rokonok elherdálták a hazaküldött pénzt; a háborús vereség nyomán elértéktelenedett a Nemzeti Banknál letétbe helyezett összeg is; otthon hagyott Sándor fiúk korai halála után három, Amerikában született gyermekük már új életükhöz kötötte őket. A háború utáni világ bizonytalan viszonyai között, amikor szülőfalujuk Jugoszláviához került, s ők a pénznek is híjával voltak, már nem gondolhattak a hazatérésre, hiába vágyakoztak vissza hazájukba, melytől lélekben sohasem szakadtak el” – írja a „*Válahol túl, meseországban...*” Az amerikai magyarok 1895–1920 című kötet előszavában a kötetet összeállító Albert Tezla. (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987)

*

Az 1956-os forradalmat újabb magyar exodus követte. Aztán a középkelet-európai diktatúrákból politikai vagy gazdasági okok miatt elmenekülő, szerte Nyugat-Európában és a tengeren túl élhetőbb életet keresők sokasága hogyan vívta meg személyre szabott harcát a honvággyal? Megannyi regény...

HA „OTT” MINDEN IDEGEN...

Hihetetlen, de az 1860-as évek honvággy-képe, a Hutter Antal dolgozatában is leírt kínzó érzés tökéletesen ismétlődhet, felbukkanhat 2001-ben.

Így ír Hutter tanár úr: „*Ismeretes előttünk azon Frankhonba mintegy 17-20 éves ótahajti szigetéről átszállított ifjúnak esete, kinek hazájátóli elszakadása nem csak leküzdhetetlen fájdalmat, méla szomorúságot okozott, – mit semmiképp sem vala képes elnyomni, – hanem e mellett újhonába érkezéével arczán látható volt nagyban a megrendülés, szemeiben a felvillanó bánat és egész lényén a megrázkodás. Aggodalom közt tekintett itt szét, keresve keresett társat kiihez szerelemmel fordulhatna, kivel szive érzelmeit, szelleme gondolatit testvérileg közölhetné; keresett tárgyat, miben örömet, élvezetet találna, mi vágyát lecsillapítaná s kedélyét kielégítené. Azonban hasztalan vala minden sóvár, szivküzdelem s hő akarát, mert csak új s ismeretlen elemek, tárgyak, tájékok, emberek, szokások merülének fel lelke tükrében, melyek őt legkevésbbé sem érdekelvén, mindannyian visszariasztólág hatottak rája.*”

Egy hajdani gimnáziumi osztálytársammal találkoztam 2001-ben a kanadai Torontóban.

Örömtelen házasságban élt a vele együtt jó évtizeddel korábban „disszidált” férjével. Örömtelenül dolgozott egy irodában, küldözgette haza a megtakarított pénzét az édesanyjának. Kínozza a honvágy.

Aztán amikor már lehetett, hazalátogatott.

Majd visszautazott, élte tovább a „bejártott” életét, dolgozott tovább örömtelenül, gyűjtötte a következő út reményében a pénzt. Amikor találkoztunk, csak a diákemlékeinkről tudott beszélni: „Emlékszel?” és sorolta gimnáziumi éveink csínytevéseit.

Emlékeztem, de azokat az emlékeket nagyon háttérbe szorították bennem újabb keletű rossz és jó emlékek, történetek: súlyos betegségből felgyógyulva éltem új, tartalmas, boldog – mert teljes – életet, unokám volt már... Ezekhez az élettényekhez képest már-már eltűntek az öncélú diákcsínyek.

Hajdani osztálytársam már nem él. Felemésztette Torontóban a honvágy. A honvágy? A céltalan élet? ...Pár évvel később, a harmincöt éves érettségi találkozón némán áldoztunk egy percet az emlékének...

ÉS HA MÁR NEM IDEGEN?

Elmerengtem azon, hogy vajon nem volt-e valami mélyen rejlő manipuláció abban, hogy e dalt mindegyre lejátszotta a rádió a hatvanas-hetvenes években:

*„Holdfényes májusok, muskátlis ablakok,
Hozzátok száll minden álmom,
Ott ahol él anyám, ott van az én hazám,
S ott lennék boldog csupán.*

*A sorsom jó vagy rossz nekem,
Itt minden, minden idegen,
Más föld, más ég, más táj, más nép,
Óh bár csak otthon lehetnék.”*

Itthon maradottak küldték távoli hazákban boldogulást kereső rokonaiknak, a messze országokban élők küldték haza szeretteiknek.

Nemrég találtam rá egy interjúra, amelyben az 1956-ban keletkezett, az emigráció emblematikus dalszövegének szerzője így nyilatkozik:

„Bécsben figyeltem fel erre a dalocskára, amit ismereteim szerint Frank Miller amerikai zeneszerző komponált, és Dean Martin énekelt, persze egészen más szöveggel. Amikor a magyar strófákat írtam e dalhoz, még semmi jele nem volt a forradalmi változásoknak. A Honvágy dallal a már akkor is külföldön élő magyarokra gondoltam, hogy ne felejtsek el magyarságukat.

napirendi pont

Az események azonban úgy hozták, hogy más üzenetet is tartalmazott – magyarázza az 1957 óta külföldön, Izraelben, Németországban és az Egyesült Államokban élő Gommermann István. (Forrás: <http://www.3szek.ro/modules.php?name=3szek&id=3950>)

Motoszkál bennem a gyanú, hogy nem volt-e a 3 T rendszere (= tiltó, tűrő, támogató) részéről valami jól kifundált cél a büntület ilyen fokú éber tartása? De lehetséges, hogy részemről ez a gyanú: már jó kis kelet-európai paranoia.

*

És mit kezdünk a 21. században „*A nagy világon e kívül / Nincsen számodra hely*” verssorok üzenetével? Amikor az egyesült Európában szabadon vállalatunk munkát, élhetünk kétlaki vagy többlaki életet?

A „kéthoni” vagy „többhoni” lét valósága felülírhatja az érzéseinket és a közérzetünket? A téma oly izgató, hogy elkerülhetetlenül vissza fogunk térni rá.

(Várjuk olvasóink észrevételeit, hozzászólásait!)

Küsmődi ház, tornáca és lakója, 2008